

تاثیر ایمان انسان در معماری مسجد و مسیر طرح مسجد در آمریکای شمالی

پروین گنجینه، روح اله نمکی

۱- پروین گنجینه دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد واحد سراب

۲- روح اله نمکی مدیر گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد سراب

Parvinganjineh18@gmail.com

نام ارائه دهنده: پروین گنجینه

خلاصه

در بعضی مواقع مشاهده شده که افراد کاملاً غیر مسلمان و مخالف با شریعت برای طراحی و نظارت مسجد استفاده گردیده است. در صورتی که در جوامع اسلامی سراسر جهان هر جا که تصمیم به ایجاد مسجد و یا تعمیر و مرمت آن باشد باید مشمول آیه ۱۷ سوره توبه باشد (ما کان للمشرکین ان یعمروا مساجد الله شاهدین علی انفسهم بالکفر) که خداوند حق ساختن مسجد توسط مشرکین و کفار را سلب کرده است. در ساخت و ساز مساجد از بعد اعتقادی و عامل بودن به احکام دینی در گذشته دقت زیادی بعمل می آمده است و هر شخصی صلاحیت مسجد سازی را نداشته و شرایطی را خداوند در سوره توبه برای ساختن مساجد گذاشته است. ایمان به خدا و ایمان به آخرت اولین شرط است. بیش از دوهزار مسجد در ایالات متحده امریکا موجود است که عمدتاً در تعبیه هایی که اصولاً برای مقاصد دیگری ساخته شده بودند. زمانی که اسلام در ایالات متحده شروع به احساس قربت و نزدیکی کرد تقریباً مساجد با طرح های معماری جهانی ساخته شده اند، طرح های وارداتی، اقتباسی، ابتکاری. برخی از معماران با تفسیر مجدد از سبک های سنتی با استفاده از ترکیب طرحها و به دست آوردن نتایج مرکب متساوی این سبک را تجربه کردند.

کلمات کلیدی: الله، قرآن، ایمان، تقوی، انسان، معماری، کالبد، وارداتی، اقتباسی، ابتکاری.

۱. مقدمه

برای دستیابی به یک معماری مطلوب ابتدا بایستی شناختی از مظهر مورد نظر داشته باشیم و یا به عبارت دیگر برای اینکه قالبی متناسب با محتوا داشته باشیم بایستی در مسیر حرکت خود یعنی سیر از سوال به جواب که منتهی به قالب یا کالبد معماری می گردد حرکت درستی طی کنیم و یا به بیان دینی در صراط مستقیم حرکت نماییم. چنانچه موفق گردیم اینگونه عمل نماییم معماری ما یک معماری اسلامی خواهد بود که این بحث می تواند یکی از مباحث مهم مبانی نظری معماری اسلامی باشد و اگر خلاف این عمل نمودیم یعنی کالبد یا قالب معماری ما هیچگونه ارتباط و هماهنگی با محتوای نداشت، قالب مورد نظر اگر مسجد هم باشد، معماری اسلامی نخواهد بود و شاید بتوان گفت که در ردیف مسجد ضرار (قرآن کریم، سوره توبه، آیات ۱۰۷ و ۱۰۸) خواهد بود، زیرا به عنوان الگویی گمراه کننده می باشد که متأسفانه این انحراف در طول تاریخ بدست خلفای فاسق بنی امیه اتفاق افتاده است. مثلاً با خراب کردن مسجد النبی که سادگی آن می توانست الگوی خوبی برای فرهنگ مسجد سازی باشد، ایجاد مساجد تجملی سنت گردید که به جرات باید گفت علیرغم تعریف و تمجید مستشرقین و بیگانگان به بیراهه رفتی ایم و متأسفانه به همان نسبت که مساجد ما تجملی گشته است معنویت و ایمان ما سیر نزولی داشته است، و این سیر انحرافی خارج از

صراط مستقیم حتی برای دوران بعد از امویه هم الگو بوده است که با کمال تأسف، ما امروز وارث آن هستیم. حال چگونگی بایستی حرکت نماییم که در صراط مستقیم باشیم و نهایتاً به بندگان مخلص تبدیل گردیم و پس از آن شایستگی ایجاد بنای مسجد مورد نظر قرآن را داشته باشیم. با توجه به سوره توبه آیه ۱۸ نقش انسان بر معماری مسجد مشخص می‌گردد، بایستی از میان انسانهای معتقد، شجاع، و خدا ترس، که اعتقاد به برپایی نماز دارند برای ایجاد مساجد استفاده کرد و یقیناً با محتوا هماهنگ خواهد شد کالبد و فضای معماری مساجد و راه و روش ما صراط مستقیم قرآنی خواهد بود.

۲. شرایط انسان در معماری مسجد

آیه ۱۸ از سوره توبه اولین و مهمترین دستور العمل برای معماری مسجد می‌باشد و جای تأسف است که این ندا برای کل جامعه اسلامی مهندسی و علمی هنوز بیگانه است و دلیل آن اینست که اغلب در کنکورهای معماری مسجد، چنین شرطی رعایت نمی‌گردد. در بعضی مواقع مشاهده شده که افراد کاملاً غیر مسلمان و مخالف با شریعت برای طراحی و نظارت مسجد استفاده گردیده است. در صورتی که در جوامع اسلامی سراسر جهان هر جا که تصمیم به ایجاد مسجد و یا تعمیر و مرمت آن باشد باید مشمول آیه ۱۷ سوره توبه باشد، که در این آیه حق را از مشرکین و کفار سلب کرده است، البته در آیه بعد متذکر میگردد که صرف مشرک نبودن کافی نیست بلکه برای آبادانی مسجد غیر از مسلمان بودن شرایط ویژه ای لازم است، قرآن عمل عمارت و آبادانی مسجد را منحصر به شخص مومن نموده است. آیه شامل تمامی انسانهایی که دخالت در عمران دارند می‌گردد و دیگر فرقی بین مهندس و معمار و کارگر ندارد، یعنی همه افراد یا به اصطلاح امروزی تیم مسجد ساز بایستی مشمول این آیه گردند.

اولین شرط، ایمان به خدا و ایمان به آخرت است؛ اولین کسی که طراحی مسجد را شروع میکند بایستی از این شروط برخوردار باشد در غیر این صورت حق دخالت در عمران و آبادی مسجد ندارد. اگر پنج آیه اول سوره بقره را در کنار آیه ۱۸ از سوره توبه قرار دهیم ملاحظه میکنیم که شروط عمران و آبادانی مسجد دقیقاً در این آیات نهفته است، یعنی ایمان به خدا که همان ایمان به غیب است و اقامه صلوة و اعتقاد به آخرت و پرداخت زکوٰة و انفاقات، و جالب اینجاست که در پایان آیه ۱۸ سوره توبه و ابتدا و انتهای آیات مربوط به سوره بقره مساله هدایت مطرح می‌باشد، یعنی چراغ و نوری که راه را برای طی مراحل بعدی روشن می‌کند و اگر چنین شروطی را معمار مسجد دارا بود از نور هدایت برخوردار خواهد شد و این نور مسلماً در کالبدی که بوجود می‌آورد تجلی خواهد داشت، یعنی تاثیر هدایت پروردگار در معماری مسجد و متقابلاً تاثیر کالبد بوجود آمده در روح و روان اشخاصی که در مسجد حضور پیدا می‌کنند متبلور می‌گردد، یعنی آنها نیز مشمول هدایت پروردگار قرار خواهند گرفت. با توجه به پنج آیه ابتدایی سوره بقره بایستی اعتقاد به نبوت که یکی از اصول دین می‌باشد را دارا بود و اما خود کلمه ایمان از زبان وحی و احادیث و روایات معصومین (ع) دارای لطایفی است که بایستی در آن دقت نمود.

طبق آیه ۱۴ حجرات تفاوت بین اسلام و ایمان در این است که اسلام شکل ظاهری قانونی دارد و هر کس شهادتین را بر زبان جاری کند در سلک مسلمانان وارد می‌شود و احکام اسلام بر او جاری می‌گردد. ولی ایمان یک امر واقعی و باطنی است و جایگاه آن قلب آدمی است نه زبان و ظاهر او، اسلام امر آشکاری است، ولی جان ایمان دل است. (مجمع البیان، جلد ۹، ص ۱۳۸). امام صادق (ع) فرمودند: ایمان جز به عمل نیست و عمل بخشی از آن است و ایمان جز به عمل ثابت نمی‌شود. (وسائل، ۶، ۲۷۱). ایمان در نظام قرآنی پایگاه تربیتی بلندی دارد. امام صادق (ع) فرمودند: ایمان همه عمل است (اصول کافی، جلد ۲، ص ۳۴).

۳. تأثیر ایمان بر کالبد مسجد

با توجه به آیه (انما يعمر مساجد...) و تأثیر آن بر معماری مسجد را مورد بررسی قرار می دهیم، یعنی شخصی که ایمان به خدا و روز قیامت دارد چگونه فضا و کالبدی بوجود می آورد که علاوه بر اینکه خود او از آن بهره معنوی می برد می تواند این فضا و کالبد روی دیگران اثر معنوی بگذارد که این کار از شخصی که معتقد به خدا و روز قیامت نیست بر نمی آید، یا به عبارت دیگر می توان گفت چنین توفیقی نصیب او نخواهد شد، دلیل آن را می توان از میان کلمات گهربار معصومین (ع) استفاده نمود آنجا که امام صادق می فرماید: هر کسی مسجدی بسازد، خداوند خانه ای در بهشت برای او می سازد. (وسائل الشیعه، جلد ۳، ص ۴۸۵) و (کنز العمال، جلد ۷، ص ۴۶۹). یا پیامبر گرامی (ص) می فرماید: هر کسی مسجدی را به قصد این که در آن نام خدا برده شود بسازد برای وی خانه ای در بهشت ساخته می شود. (روضیةالواعظین، ص ۳۸۰). و از این فرمایش مولای متقیان حضرت علی (ع) استفاده می نمایم که به سبب ایمان و اعمال صالحه که نتیجه همان ایمان به خدا است، علم و دانایی شخص شکوفا می گردد و لذا اثری که او بوجود می آورد دارای محتوای معنوی و الهی خواهد بود در مقابل شخص بی ایمان به لحاظ نداشتن انگیزه معنوی نمی تواند اثر معنوی خلق نماید، و لذا کالبد و فضائی که بوجود آورد و او اسم آنرا مسجد بگذارد دارای روح معنوی نمی باشد که در معماری معاصر ایران چنین نمونه هایی داریم که در اینجا از ذکر نام آنها خودداری گردیده است که یقیناً این نیست جز همان نداشتن شرایطی که در آیه ۱۸ سوره توبه درباره عمارت مسجد ذکر گردیده است، یعنی شخصی که ایمان به خدا و روز قیامت ندارد و نه تنها نماز بر پا نمی دارد بلکه نماز هم نمی خواند چگونه می تواند اثری خلق کند که وارد شوندگان به چنین فضائی به یاد خدا و قیامت افتند و فضا را فضائی الهی و معنوی ببینند حتی مشاهده می کنیم که لحن قرآن کریم در آیه ۱۰۸ سوره توبه که خطاب به پیامبر اکرم (ص) می باشد بسیار سختگیرانه تر است، که این خطاب را در ذیل مشاهده می نمایم.

۴. لزوم تقوا بر بنیاد مسجد

همانطور که در سوره توبه آیه ۱۰۸ آمده؛ تو ای رسول، هرگز در مسجد آنها قدم مگذار که همان مسجد که بنیادش از اول بر تقوا محکم بنا گردیده است سزاوارتر است که در آن اقامه نماز کنی. آن مردم منافقی که مسجدی برای زیان به اسلام برپا کردند و مقصودشان کفر و عناد و تفرقه کلمه بین مسلمین و مساعدت با دشمنان دیرینه خدا و رسول بود و با این همه قسم های موکد یاد می کنند که ما جز قصد خیر و توسعه اسلام نداریم، خدا گواهی می دهد که محققاً دروغ می گویند. این مسجدی است که بر پایه ایمان به خدا و روز قیامت بنا نگردیده است، لذا خداوند متعال پیامبر اکرم را بوسیله این آیه متوجه نیت پلید آنها می گرداند و همانطوری که ملاحظه نمودیم خطاب به پیامبر اکرم (ص) چنین آمده است که نه تنها نماز در این مسجد نخوان بلکه همواره در مسجدی اقامه نماز کن که پایه و اساس آن از ابتدا بر پایه تقوی بنا گردیده است، یعنی دقیقاً همان چیزی که آیه ۱۸ سوره توبه برای مسجد شرط نموده است و در قسمتهای پایانی سوره در واقع مصداقهائی از عدم رعایت آن شروط، یعنی اگر در عمارت مسجد آن موازین رعایت نگردد نتیجه مسجد ضرار خواهد بود که به پیامبر (ص) هم خطاب می گردد که مواظب باشد در چنین مسجدی نماز بجا نیاورد و همیشه در مسجدی نماز بجای آورد که پایه های آن بر مبنای تقوی یعنی ایمان به خدا و آخرت بنا گردیده باشد و این پیامی است به تمام مسلمین در طول تاریخ تا قیامت که مسجدی سزاوار برپائی نماز است که پایه های آن بر تقوی بنا شده باشد و خداوند متعال پس از فاش کردن نیت منافقین از مسجد سازی و بر حذر داشتن پیامبر از اقامه نماز در چنین مسجدی در آیه بعدی یعنی آیه ۱۰۹ از سوره توبه برای این که مردم مسلمان و معتقد متوجه باشند که ارزش اعمال انسان به نیت و خلوص آن بستگی دارد در سوره توبه آیه ۱۰۹ می فرماید: آیا کسانی که مسجدی بغرض تقوی و خداپرستی بنا کرده و رضائی سازد برپایه سستی در کنار سیل که زود به ویرانی کشد و عاقبت آن بنا از پایه و آتش دوزخ افتد؟ و خدا هرگز ستمکاران را هدایت نخواهد فرمود.

۵. مساجد در ایالات متحده امریکا

بیش از دوهزار مسجد در ایالات متحده امریکا موجود است که عمدتاً در تعبیه‌هایی که اصولاً برای مقاصد دیگری ساخته شده بودند. تقریباً هزار مسجد و مراکز اسلامی واقع در ایالات متحده در اواسط دهه ۱۹۹۰ عیسوی مورد بررسی قرار گرفتند و معلوم شد که کمتر از صد مسجد و مرکز اسلامی اصولاً با هدف مسجد طراحی شده اند و از آن جمله تعداد مساجدی که قدیمی تر هستند اصلاً توسط معماران طراحی نشده بودند. مقصد بسیاری از این تعمیرهای اده صرف بهره برداری به حیث یک مرکز اجتماعی یا فرهنگی بوده است، که تسهیلاتی مثل صنوف درسی، کتابخانه، مرکز کنفرانس، فروشگاه کتاب، آشپزخانه و سالون اجتماعات و همچنین تسهیلات تفریحی، آپارتمان‌های مسکونی و در برخی موارد مرده شوی خانه داشتند. در این عمارات یک اتاق برای عبادت تخصیص شده بود، اما کلوپ‌هایی با سالون‌های اجتماعات برای مهمانی‌ها و مراسم عروسی و یک زیرزمینی برای بازی‌های لاتری هم داشتند. مساجد ساخته شده طی چند دهه گذشته در ایالات متحده یعنی زمانی که اسلام در ایالات متحده شروع به احساس قربات و نزدیکی کرد تقریباً با طرح‌های معماری جهانی ساخته شده اند. با وجود ترکیب‌های سبک متداول که به طور قابل ملاحظه، خصوصاً در میان مساجد پیچیده تر متفاوت می باشند، همه آنها در سه طبقه اساسی قرار دارند.

۵-۱ طرح وارداتی

مساجدی هستند که طرح معنوی و سنتی را در بر داشته و کاملاً از سرزمین‌های اسلامی نشأت گرفتند. نمونه آن در مرکز اسلامی و فرهنگی شهر واشینگتن دی سی است که در سال ۱۹۵۷ ساخته شده، که به شکل کاملاً سنتی است، توسط ماریو راسی یک معمار ایتالیوی تجربه کار قاهره با کمک نجیرانی از وزارت بنیاد‌های تقوی مصر که وظیفه شان شامل مواظبت از مساجد با حمایت از طریق وقف مذهبی می باشد ساخته شد. نقش این معماران برگشتن به گذشته و آشنا نمودن بیشتر با معماری گذشته است و اینکه استفاده کنندگان از این تعمیر مساجد احساس نزدیکی بیشتر به وطن نمایند و تفسیری مجدد از عبارات آن به زبان روزمره باشد که به آسانی بتواند درک گردد.

۵-۲ طرح اقتباسی

مساجد دیگری تفسیری از معنوی و سنت را نشان می دهند که بعضاً با عناصر معماری امریکایی ترکیب یافته است. نمونه آن در مرکز اسلامی شهر نیو یورک است که در سال ۱۹۹۱ و مرکز اسلامی دارالاسلام در آلبانی نیومکسیکو است که در سال ۱۹۸۱ اعمار گردید. این مسجد توسط حسن فتحی معمار بزرگ مصری طراحی شد، در مفهوم شبیه مسجد واشینگتن دی سی است، اما در مقیاس و مواعیت متفاوت است. سیما و شکل این مسجد همانند منظره ماحول خود به طور مجسمه‌یی است که در ترکیبی از گنبد‌های دوره ساسانی و روم شرقی، طاق‌های خم‌ری و طاق‌های گوشه دار کلان می باشد.

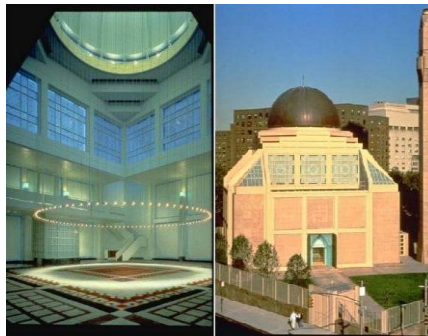
۵-۳ طرح ابتکاری

طرح‌هایی هستند که کاملاً ابتکاری می باشند مثل آن عده از ارکان جامعه اسلامی امریکای شمالی در پلین فیلد ایالات ایندیانا که در سال ۱۹۷۹ ساخته شده اند مرکز اسلامی البوکرکی ایالت نیومکسیکو که در سال ۱۹۸۱ ساخته شد و نمونه‌های دیگر که یک تغییر قطعی از هر دو پیوند معماری سنتی و تفسیر نوین از آن را در طراحی‌های گلزار حیدر، یک کانادایی پاکستانی و بارت پرینس یک امریکایی می توان دید، که از یک روش دفاع می‌کنند که مربوط به محیط زیست، اشکال و تعمیر شناسی و مکتب‌علایم است. اثر معماری نیو مکسیکو به آسانی قابل بیان نیست. اشکال غیر معمول و مهیج مثل سایر تعمیرات در نیومکسیکو این پروژها مشخص می سازد. این سبک در اورگانیزم سنتی امریکایی به طور خاص ریشه دارد. عرف بنیانی تعریف شده توسط فرانک لاید رایت و بروس گاف، معمار ایالت اوکلاهما در مورد ضرورت وجود فردی هر یک از معماری و هر طرح معماری استدلال می نماید. فردگرایی سنتی، نسبت دادن یک مجموعه منسجم از مشخصه‌های سبکی برای ایجاد یک معماری کاملاً اساسی که احتمالات علم هندسی، فضا، ساختار و مواد تعمیرات را مورد مطالعه مجدد قرار می دهد، حاصل می شود.

۶. طبیعت و مسیر طرح مسجد در امریکای شمالی

جوامع جدید و متغیر و فرهنگی مسلمان، در آغاز اغلب با مساجد سنتی ساختند که از لحاظ معماری وصف ناپذیر بودند. جوامع تشکیل یافته بهتر، مساجد زیادی به سبک های خالص سنتی ساختند که در سرزمین اسلامی شان پیدا می شد، البته با کمی ملاحظه به ماحول شان در امریکای شمالی. برخی از معماران با تفسیر مجدد از سبک های سنتی با استفاده از ترکیب طرحها و به دست آوردن نتایج مرکب متساوی این سبک را تجربه کردند. مساجد ابتکاری حیدر، پرینس و کریم همواره از سوی جوامع مسلمان مهاجرین را مبنی بر اینکه چه مسجدی باید باشد مورد تطابق قرار ندادند. با در نظر داشت تنوع زیاد و آشکار در نفوس مسلمانان امریکا، تصور میشد که این مسجد خارق العاده مورد توجه بی سابقه قرار بگیرد، زیرا ملاحظه می که به نژاد و سلیقه ملی یا سبک تاریخی مانند دوره های عثمانی، مملوکی و مغولی باشد در حداقل بود. این معماری اگر چه برای مسلمانان مهاجر نسل اول بسیار محدود است اما تلقی به اصول طرح سنتی دارد. نسلهای آنها و امریکائی های که به اسلام تغییر مذهب داده اند، و نهایتا اکثریت نفوس مسلمانان ایالات متحده را تشکیل خواهند داد. بسیاری از مسلمانان با همه پیشینه ها ممکن است حتی این را به حیث پاسخی به یک ضرورت اسلامی اولیه بیننده یعنی در هم آهنگی با محیط زیست تاریخی و طبیعی کل منطقه، زندگی کنند. (مقاله عمر خالدی، طرح و دیزاین مسجد در ایالات متحده، مجله سعودی جهان آرامکو، شماره ماه نوامبر و دسامبر سال ۲۰۰۱، ص ۳۳-۳۴).

۷. نمونه مساجد در امریکای شمالی

مرکز فرهنگی اسلامی نیویارک در نیویارک

در سال ۱۹۹۱ توسط سکید مور، اوینگز و میریل تکمیل گردید. شکل سنتی دوره عثمانی آن و همچنین تصاویر هندسی اسلامی و خطاطی آن به طور موثر زبان معماری معاصر را بیان نموده است. بار یکی مناره، ضرافت هنری و معنوی با ارتفاع مناره تقابل زیبایی را در برابر بزرگی این مسجد به خوبی نشان داده است. این طراحی نتیجه یک مناظره جالب توجه در مورد این مسجد قرن ۲۱ است که تصویری از حرمت را برقرار می سازد که بیشتر مردم را مشمول می سازد تا اینکه محروم بسازد. از آنجا بیکه تکمیل شدن این مرکز در سال ۱۹۹۱ انجام شد این مسجد یک نشان اختصاصی در منهایتن گردیده است.

مرکز اسلامی امریکا در دیربرن ایالت میشیگن

در سال ۲۰۰۵ توسط الان عباس و کمپنی ساختمانی لونا ساخته شد. این مرکز توسط پال بریتین و دیوید دانیلن طراحی گردید.

مرکز اسلامی توسان در ایالت آریزونا در سال ۱۹۹۰ ساخته شد. این مرکز در سال ۱۹۹۶ تاسیس گردید.

مرکز اسلامی البکرکی در البکرکی ایالت نیومکسیکو

بین سالهای ۱۹۸۵ تا ۱۹۸۶ توسط بارت پرینس ساخته شد. طرح ابتکاری این مرکز اسلامی ممکنات علم هندسی، فضا، تعمیر سازی و مواد تعمیرات را مورد تجدید نظر قرار داده است. این مسجد در سال ۲۰۰۵ تخریب شد تا فضایی برای ساخت یک مرکز اسلامی جدید در نیومکسیکو که فعلا در حال اعمار است فراهم شود. این تخریب سبک ابتکاری در حمایت از سبک سنتی تر منعکس کننده سلیقه تغییر در جامعه این محل است.

۸. نتیجه گیری:

با توجه به آیات سوره توبه که در خصوص بنای مسجد و نیت بانیان آن بیان گردید، در معماری مسجد رعایت یک اصل برای همه افراد با ایمان الزامی است و آن این است که (عمران و آبادانی مساجد در صلاحیت همه نیست) و این اولین اصل در معماری مسجد است قبل از اینکه بخواهیم از نظر فقهی وارد مباحثی شویم که در معماری مسجد بایستی به آن توجه نمود، و شرایط و صلاحیت عمران کننده های مساجد هم طی پنج شرط در همان آیه جنبه اعتقادی و زیر بنایی دارد یعنی ایمان به خدا و ایمان به آخرت و تا این دو شرط در انسان نباشد، هیچ عمل پاک و شایسته و خالصی از او سر نمی زند ولی همانطوری که ملاحظه می نمائیم و در متن آیه آمده است این دو شرط لازم است ولی کافی نیست و عمران و آباد کننده مسجد به شروط دیگری نیازمند است و از جمله بر پا داشتن نماز و پرداخت زکوة و بلاخره اینکه جز از خدا از کسی نترسد یعنی ایمان به خدا و روز رستاخیز تنها در مرحله ادعا نباشد، بلکه با اعمال پاکش تایید کند، یعنی همه پیوندش با خدا محکم باشد و شرط آخر اینکه قلبش مملو از عشق به خدا باشد، اینگونه مومن با آن شرایط ذکر شده امید است مشمول هدایت پروردگار متعال قرار گیرند و بدیهی است کسی که مشمول هدایت پروردگار قرار گیرد حرکات و افعال او هم به نوبه خود هدایت کننده است و چنانچه بنای مسجد توسط این مسلمانا اینگونه مساجد به لحاظ هدایت پروردگار کانونی برای حرکت و جنبش های سازنده اسلامی خواهد بود و سبب آگاهی و بیداری بیشتر مردم خواهد گردید، انشاء..

تقریباً هزار مسجد و مراکز اسلامی واقع در ایالات متحده در اواسط دهه ۱۹۹۰ عیسوی مورد بررسی قرار گرفتند و معلوم شد که کمتر از صد مسجد و مرکز اسلامی اصولاً با هدف مسجد طراحی شده اند و از آن جمله تعداد مساجدی که قدیمی تر هستند اصلاً توسط معماران طراحی نشده بودند. مقصد بسیاری از این تعمیرهای اده صرف بهره برداری به حیث یک مرکز اجتماعی یا فرهنگی بوده است. مساجدی هستند که طرح معنوی و سنتی را در پر داشته و کاملاً از سرزمین های اسلامی نشأت گرفتند. مساجد دیگری تفسیری از معنوی و سنت را نشان می دهند که بعضاً با عناصر معماری امریکایی ترکیب یافته است و مساجدی که کاملاً ابتکاری می باشند.

۹. مراجع

- قرآن کریم، سوره توبه آیات ۱۰۷ و ۱۰۸
قرآن کریم، سوره توبه آیه ۱۸
مجمع البیان، جلد ۹، ص ۱۳۸
وسائل جلد ۶، ص ۲۷۱
اصول کافی، جلد ۲، ص ۳۴
وسائلالشیعه، جلد ۳، ص ۴۸۵
کنز العمال، جلد ۷، ص ۴۶۹
روضه الواعظین، ص ۳۸۰
فیض الاسلام: شرح نهج البلاغه حضرت امیر علیه السلام، انتشارات اسلامیة
استاد مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، درمکتب الاسلامیه، ۱۳۶۹
محمد رضا حکیمی، الحیة دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷
امام خمینی، توضیح المسائل، انتشارات محراب، ۱۳۵۹
علامه سید محمد حسین طباطبائی، تفسیر المیزان انتشارات محمدی، ۱۳۶۰
عباس عزیزی فضائل و آثار مسجد در آئینه قرآن و حدیث، انتشارات نبوغ، ۱۳۷۶
مقاله عمر خالدی، طرح و دیزاین مسجد در ایالات متحده، مجله سعودی جهان ارامکو، شماره ماه نوامبر و دسامبر سال ۲۰۰۱، ص ۳۳-۳۴.
مقاله نصوص دینی، مهندس محمد کاظم سیفیان